

Надія Коцур
(Переяслав-Хмельницький)

**ПРІОРИТЕТНІ НАУКОВІ НАПРЯМИ
ПРОФЕСОРА М.А. КУДРИЦЬКОГО В ГАЛУЗІ ШКІЛЬНОЇ ГІГІЄНИ
І ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ (1919 -1929 рр.)**

У статті проаналізовано основні здобутки професора М.А. Кудрицького в галузі шкільної гігієни і фізичного виховання; розкрито його діяльність у наукових товариствах та Всеросійській спілці лікарів. Встановлено, що на початку 20-х рр. ХХ ст. М.А. Кудрицький працював позаштатним науковим співробітником в Інституті фізичної культури та медичній секції ВУАН. Основним місцем роботи вченого був Київський медичний інститут, де він обіймав посаду старшого асистента кафедри професійної гігієни. За сумісництвом займався педагогічною діяльністю в низці педагогічних і медичних вищих навчальних закладах м. Києва, де викладав курси соціальної гігієни виховання, основ професійної та шкільної гігієни. Вчений проводив дослідження серед київських школярів стосовно відповідності хронологічного віку стану їхнього фізичного і психічного розвитку та впливу на психофізичний розвиток дітей занять фізичною культурою. Результати досліджень опубліковані в низці праць М.А. Кудрицького.

***Ключові слова:** М.А. Кудрицький, шкільна гігієна, фізичне виховання, фізичний розвиток, медична секція, ВУАН.*

Серед видатних учених української медичної науки ХХ ст. на особливу увагу заслуговує постать професора-гігієніста М.А. Кудрицького – блискучого педагога та громадського діяча. Професор М.А. Кудрицький відіграв важливу роль у становленні і розвитку гігієнічної науки першої половини ХХ ст., в підготовці кадрів для потреб народного господарства.

До теперішнього часу залишаються актуальними наукові висновки М.А. Кудрицького про відповідність хронологічного віку школярів стану їхнього фізичного і психічного розвитку, а також впливу на психофізичний розвиток дітей занять з фізичної культури, передбачених шкільною навчальною програмою.

Проведені М.А. Кудрицьким дослідження щодо впливу фізичних вправ на організм дитини, поліпшення його функціонального стану як у цілому, так і окремих його органів і систем, лягли в основу фізіолого-гігієнічного обґрунтування занять фізичною культурою в школах.

Професор М.А. Кудрицький працював в тіні таких визначних учених української медичної науки, як О.В. Корчак-Чепурківський, О.І. Крупський, А.Н. Колесницький, М.А. Рубисів, В.Я. Підгаєцький, О.Г. та Є.Г. Черняхівські, М.П. Нещадименко, В.В. Удовенко та ін. А тому, як відзначає херсонський історик В.М. Андреев, «обличчя науки визначається не лише її «першими», всім відомими діячами, які висувають власні концепції, створюють наукові школи і напрямки, працюють на керівних посадах у навчальних та наукових закладах. Без учених «другого плану» неможливо уявити простір інтелектуального життя з його різноманітними зв'язками й опосередкуваннями. Ідеться про людину, яка перебуває за межами кола перших осіб історичної драми та відомої номенклатури визначних особистостей, які відіграють перші ролі і заповнюють собою простір так званої Великої історії» [1, с. 102; 16, с.7].

Метою статті є узагальнення і аналіз джерел і літератури про творчий шлях і пріоритетні наукові напрями професора М.А. Кудрицького в галузі шкільної гігієни і фізичної культури в 20-ті рр. ХХ ст.

Неупереджена оцінка наукової роботи М.А. Кудрицького міститься в біографічних нарисах про українських учених і їхні наукові школи першої половини ХХ ст. (наприклад, праця дослідника Я. Ганіткевича) [5, с. 77-81].

У 2006 р. В.Ф. Москаленко і В.П. Ляхоцький досліджували постать М.А. Кудрицького як ученого і педагога та підсудного у сфабрикованому ДПУ процесі «СВУ» [12, с. 178-179].

Аналізу наукового доробку М.А. Кудрицького, його внеску в розвиток вітчизняної гігієни і, зокрема, шкільної, присвятили свою працю О.П. Яворовський та І.М. Сахарчук. У книзі «Микола Кудрицький. Лікар. Педагог. Вчений», яка побачила світ у 2009 р., дослідники проаналізували науково-педагогічну діяльність вченого-гігієніста «другого плану», який працював у тіні визначних гігієністів. Першу половину книги автори присвятили дослідженню життєвого шляху М.А. Кудрицького у нерозривному зв'язку з тими подіями, які відбувалися у країні, показали його як старшого викладача Київського медичного інституту і професора Київського інституту народної освіти та наукового співробітника ВУАН. Особливе місце в дослідженні автори відвели судовому процесу у сфабрикованому ДПУ процесі «СВУ», залучивши до наукового аналізу низку документів Державного архіву СБУ України [16].

Відомості про наукову роботу та педагогічну діяльність М.А. Кудрицького знаходяться у фонді Р-166 «Народний комісаріат освіти. 1917 – 1970 рр.» ЦДАВО, зокрема, особова справа, автобіографічні дані, анкетний лист, перелік наукових праць М.А. Кудрицького [15, 4 арк.].

Низка документів про організаційну, наукову роботу М.А. Кудрицького, а також слідчо-архівних документів знаходиться в Державному галузевому архіві СБ України (СБУ).

У документах Т. 122 [6, арк. 83, 141] указується про те, як М.А. Кудрицький, перебуваючи в 1913 р. на посаді земського санітарного лікаря, залучався до наукової роботи в медичній секції Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка. В 1918 - 1920 рр. він працював штатним лікарем Українського червоного хреста, санітарним лікарем Київського повітового земства, дитячих притулків, шкіл, технікумів, вузів, кооперативних, освітніх, лікарських та інших організацій і спілок [6, арк. 41, 46, 139]. М.А. Кудрицький був одним із активних учасників об'єднавчих процесів у Всеросійській спілці лікарів (ВСЛ), відвідуючи її загальні зібрання, сприяв реорганізації ВСЛ в 1921 р. в медичну секцію ВУАН [6, арк. 184]. В часи відродження української державності М.А. Кудрицький одночасно з роботою у ВСЛ і кооперативних організаціях виконував обов'язки штатного санітарного лікаря дитячих притулків, якими опікувався Український червоний хрест (УЧХ, 1919 р.) [6, арк. 33, 46]. До складу президії медичної секції, членом якої став М.А. Кудрицький входили: О. Корчак-Чепурківський, О. Крупський, М. Нецадименко, К. Рубисів, О. Черняхівський, Є. Черняхівський, Л. Левитський, Тижненко, В. Підгаєцький, В. Удовенко та ін. [6, арк. 189]. Анкетні дані М.А. Кудрицького свідчать, що впродовж 1920-1923 рр. він працював у Київському педагогічному технікумі імені Грінченка, де викладання проводилося лише українською мовою. Технікум готував учителів для села. Усе це, відзначав М.А. Кудрицький, «задовольняло мене цілком» [6, арк. 142].

На час національно-визвольних змагань припадає початок педагогічної та наукової діяльності М.А. Кудрицького. Відомо, що національно-культурне будівництво, яке стало основою внутрішньої політики Центральної Ради, розпочалося в несприятливих умовах, пов'язаних із відсутністю в Російській імперії української середньої вищої освіти. Тому починати будувати систему національної освіти доводилося з нуля. До того ж йшов четвертий рік війни, і спроби здійснення перетворень, підкреслюють автори фундаментальної праці «Нариси історії української інтелігенції», наштотувались на елементарні організаційні та матеріальні перешкоди. Та був і позитивний момент – велика соціальна активність інтелігенції, бурхлива громадська діяльність якої спричинила перші позитивні зрушення на ниві культури [16; 13, с. 85].

На початку березня 1917 р. у Києві організовано Українське товариство шкільної освіти, яке очолив відомий громадський діяч, педагог І.М. Стешенко. Метою товариства

стало створення української школи – народної, середньої та вищої. Перша українська гімназія (в документах вона фігурує під назвою «Перша трудова українська школа імені Т.Г. Шевченка» – Авт.) була відкрита у Києві 18 березня. У ній працювали два підготовчих і 1-3 класи. Її директором став випускник Київської духовної академії, відомий літературний критик, педагог, а згодом голова науково-педагогічної комісії ВУАН Володимир Федорович Дурдуківський. За прикладом Києва до початку навчального року відкрилося 53 українські середні школи [13, с. 85].

Саме з першою українською трудовою школою та з Українським товариством шкільної освіти тісно пов'язана наукова робота М.А. Кудрицького.

У своїх спогадах він писав: «Мій зв'язок з цією школою був на ґрунті виховання моєї дочки в ній. Національно-український напрям школи відповідав моєму бажанню дати дочці українське виховання» [16; 6, арк. 118]. Можливо, таке близьке знайомство зі школою, високий рівень викладання предметів і виховної роботи наштовхнули лікаря-гігієніста випробувати свої сили в царині педагогіки.

В умовах дефіциту педагогічних кадрів для українських шкіл у травні 1917 р. шкільна комісія Центральної Ради прийняла рішення про викладання українською мовою в усіх навчальних закладах [13, с. 85]. М.А. Кудрицький, який вільно володів українською і російською та читав німецькою і польською мовами, почав викладати шкільну гігієну на курсах дошкільного виховання (1918-1919 рр.) [15, арк. 1, 1зв].

У 1919 р. за пропозицією професора В.Я. Підгаєцького М.А. Кудрицький залучився до роботи Всеукраїнської учительської спілки (утворена в травні 1917 р. – Авт.), яка видавала свій журнал «Українська школа». Тут для педагогів він читав спеціальний курс лекцій «Анатомо-фізіологічні особливості дитячого організму», а також із проблем фізичного виховання в школі. При учительській спілці була організована також секція фізичного виховання [16; 6, арк. 47].

Як уже відзначалося, у 1918 р. медична секція була реорганізована в «Спілку лікарів-українців», в якій активно працювали відомі вчені-лікарі Б. Матюшенко, О. Корчак-Чепурківський та ін. У кінці 1920 р. за пропозицією О. Корчак-Чепурківського і О. Черняхівського було перейменовано «Спілку лікарів-українців» у Медичну секцію ВУАН, яка стала працювати за статутом наукових товариств при академії, колишніх секцій Наукового товариства імені Т.Г.Шевченка [6, арк. 85]. Це значно звужувало діяльність Спілки, але, водночас, захищало її від безпосереднього контролю з боку адміністративних органів.

Слід зазначити, що на засіданнях секції М.А. Кудрицький неодноразово виступав з доповідями: «Полігландулярна недостаточність та полісерозит на ґрунті спадкових пранців (сифілісу)», «Роль та значення Медичної секції поруч з нашими медичними організаціями Києва» та ін. [16; 5, с. 78]. Водночас у складі термінологічної комісії, очолюваної професором О. Черняхівським, діяч працював над укладанням українського медичного словника.

М.А. Кудрицький брав активну участь у роботі медичної секції ВУАН, його обирали другим секретарем і скарбником секції (першим був І.А. Кореневич), а в 1923 р. – членом президії (поруч з Ю. Вороним і В. Ельбергом) [6, арк. 87].

У 1919-1923 рр. в тогочасних журналах з'явилися перші статті М.А. Кудрицького: «Опікування інвалідів» («Журнал Міністерства народного здоров'я», 1919); «Прищеплювання при заразних недугах» («Українські медичні вісті», 1919. – Ч. 19-20); «Фізичне виховання в школі» («Вільна українська школа», 1920. – № 1-3). У цих виданнях науковець-гігієніст надрукував рецензії та реферати на фахову літературу [15, арк. 1, 2 зв.].

З 1924 р. професор В.Я. Підгаєцький залучив М.А. Кудрицького до роботи в очолюваний ним Інститут фізичної культури ВУАН. Він став також позаштатним членом Науково-педагогічної комісії ВУАН та Науково-педагогічного товариства [16; 9, с. 29].

Вчені цих академічних підрозділів вивчали проблеми розвитку української школи, розробляли термінологію фізичної культури, збирали й опрацьовували матеріал про народні ігри, укладаючи для цього відповідні анкети й організовуючи кадри кореспондентів на

місцях [8, с. 24]. У цей період, зазначав М.А. Кудрицький, «остаточно з'ясувався мій науково-педагогічний шлях – шкільна гігієна з фізкультурою; мої наукові інтереси були зв'язані з Педкомісією. Керівники комісії були мені близькі люди: Корчак-Чепурківський, Підгаєцький». І далі: «На мою думку, Комісія та Товариство робили велику національну справу, гуртуючи українських педагогів для вивчення проблем української школи» [6, арк. 58].

За дорученням професора В.Я. Підгаєцького М.А. Кудрицький упродовж 1925-1926 навчального року проводив наукові дослідження на базі 1-ої трудової школи імені Т.Г. Шевченка. До кола його наукових інтересів належали проблеми працездатності учнівського організму, санітарно-гігієнічні характеристики занять фізичною культурою, санітарні умови у спальнях дитячого будинку та школярів молодшого віку, методи викладання й контролю знань тощо. З результатами цих досліджень М.А. Кудрицький знайомив педагогів і батьків, виступаючи перед ними з повідомленнями й доповідями [16].

М.А. Кудрицький першим серед учених-гігієністів дослідив проблеми шкільної гігієни, зокрема, відповідність хронологічного віку київських школярів стану їхнього фізичного і психічного розвитку, а також впливу на психофізіологічний розвиток дітей занять фізичною культурою, передбачених шкільною навчальною програмою.

У експерименті з вивчення фізіологічного впливу занять фізичною культурою на організм дітей та їхню працездатність, який проводився на базі 1-ої Київської трудової школи імені Т.Г. Шевченка навесні 1926 р. під безпосереднім керівництвом проф. В.Я. Підгаєцького, брали участь 38 учнів (17 хлопців і 21 дівчина) віком від 13 до 15 років. Одержані М.А. Кудрицьким дані показали, що за показником фізіологічного віку значна частина дітей у школі не відповідала їхньому вікові. Так, лише у 7 з 15 обстежених хлопців (46,6%) та у 4 з 15 обстежених дівчат (26,7%) фізіологічний вік відповідав хронологічному. У 4 обстежених хлопців і дівчат (відповідно 26,6% і 26,7%) фізіологічний вік був нижче хронологічного. У решти дітей (4-х хлопців і 7 дівчат) (відповідно 26,8 і 46,6%) фізіологічний вік перевищував хронологічний [16].

У результаті проведених фізіолого-гігієнічних досліджень занять фізичною культурою у 1-й Київській школі імені Т.Г. Шевченка М.А. Кудрицьким були сформульовані наступні висновки:

1. з фізіолого-гігієнічної точки зору побудову діаграм занять ФК (на підставі детального хронометражу) необхідно здійснювати з урахуванням як тривалості вправ, так і напруженості окремих фізичних вправ;
2. для кожної вікової групи розробити нормативи щодо інтенсивності окремих форм фізичної культури з урахуванням стану їхнього фізичного розвитку;
3. критерієм поділу дітей на групи для занять фізкультурою мають бути показники фізіологічного віку, але для кожної місцевості необхідно розробити свої норми зросту та ваги дітей різного хронологічного віку;

при проведенні занять з фізичної культури слід ураховувати фізичні параметри повітря й температуру, вологість, швидкість руху;

для оцінки дуже важливих для вправ фізичних властивостей повітря (його температури, вологості та руху) доцільно в школах застосовувати кататермометри [16].

Після публікації праці ім'я М.А. Кудрицького стало відомим широким науковим колам України, його почали запрошувати на конференції і наради, присвячені проблемам шкільної гігієни та фізичної культури, зокрема, в 1927 р. він виступив з доповіддю на Всеукраїнській нараді з питань фізичної культури в Харкові [5, с. 78; 16].

Особливо науково продуктивним для М.А. Кудрицького видався 1927 р. Уже в другій половині 1927 р. побачила світ книга «Здорове й хворе людське тіло» (обсягом 219 с.), котра була видана у друкарні Київської філії Книгоспілки тиражем 5000 примірників. Видання було рекомендовано науково-методичним комітетом Наркому освіти УССР по секції соціального виховання як посібник для установ Соцвиху. Книга призначалася для учнів старших класів тогочасних загальноосвітніх шкіл, профтехнікумів і шкіл фабзавуча, і була розрахована на

попередню ознайомленість молоді з основами хімії, фізики, природознавства – предметів, які викладалися в початкових школах.

Як відзначав автор, «... уся чинність тіла відбувається завдяки тим же силам, що і в машинах. Сили ці можна виміряти, використовувати, збільшувати й зменшувати. Сукупність цих сил і є те, що раніше звали душею...» [16].

Навчальний матеріал книги М.А. Кудрицький виклав і скомпонував не за анатомо-фізіологічним принципом, а на основі розгляду й аналізу окремих функції людського тіла, які в книзі названі тогочасними термінами «явища чинності тіла» [16]. Наприклад, функція руху тіла та його частин розглядалася під кутом зору біомеханіки кістяка суглобів і м'язів. Учений відзначав, що людську машину-тіло збудовано з такого матеріалу і так доцільно в нім сполучено окремі його частини, що воно проводить багато різноманітних і складних рухів, які не може здійснити жодна найдосконаліша машина.

Книга була позитивно оцінена науково-педагогічною громадськістю. Підкреслюючи актуальність і важливість цієї праці, професор-гігієніст В.В. Удовенко у своїй рецензії писав: «Книга написана як підручник для учнів старших груп шкіл соціального виховання... Автор дає основні поняття будови, фізіології та гігієни..., матеріал викладено за окремими функціями: рух, живлення, кровообіг, дихання, видільна функція, керування життям організму – функція нервової системи, праця людини... До кожного розділу додані низки практичних вправ та гігієнічних порад» [5, с. 79].

Врахувавши позитивну реакцію фахівців, учителів та молоді на книгу, М.А. Кудрицький вирішив переслати її за кордон «з надією, що... підручник гігієни для шкіл може поширитись і в українських школах за кордоном» [6, арк. 73].

Як відомо, в 1920-ті рр. ВУАН систематично обмінювалася кореспонденцією і науковою продукцією зі 154 закордонними науковими установами, 82 Всесоюзними і 122 українськими. Цей факт підтверджує академік А. Кримський в «Огляді видавничої діяльності ВУАН за 10 літ (1918-1928)» [10, арк. 9]. М.А. Кудрицький також скористався міжнародними контактами для поширення своїх наукових поглядів. У 1927р. він написав листа Б. Матюшенку, який видавав у Празі український медичний журнал, і разом з ним надіслав йому свою книгу. У листі-відповіді той радив послати книгу у львівське Українське педагогічне товариство. Останнє, ознайомившись з посібником, дало ухильно-негативну відповідь, у якій говорилося, «що книжка добра, дуже потрібна, але в українських школах Галичини – Польщі вона не може бути за підручник, бо зміст її – на суто матеріалістичному ґрунті» [6, арк. 73.].

Як позаштатний науковий співробітник ВУАН, М.А. Кудрицький увесь час плекав надію отримати штатну посаду в Академії. Проте такої посади йому не знайшлося. Тому, починаючи з 1928 р., він послабив зв'язки з головною науковою установою Радянської України і змушений вести пошуки постійної роботи, яка б дала можливість реалізувати фахову підготовку [7, арк. 1, 86].

Водночас, задовго до пошуків постійного місця роботи за фахом, М.А. Кудрицький проводив профспілкову роботу в місцевомі Київського медінституту та в Київській секції наукових працівників, як член профспілки Робоса (членський білет № 18850) [15, арк. 1]. Навесні того ж 1928 р. у М.А. Кудрицького з'явилася нагода отримати постійну роботу за фахом в Інституті охорони здоров'я дітей і підлітків. Після перевірки комісією Наркомату охорони здоров'я УСРР роботи цього науково-дослідного інституту було прийнято рішення про зняття з посади його директора Писаревої. Розглянувши на засіданні Науково-педагогічної комісії ВУАН це питання, вирішено було рекомендувати на посаду директора або заступника НДІ охорони здоров'я дітей і підлітків кандидатуру М.А. Кудрицького. «Мені персонально, – пише він, – посада в Інституті ОЗДП була потрібна, як рибі вода, бо я в Києві не мав ніде відповідних умов (лабораторії та ін.) для моєї науково-дослідної роботи...» [7, арк. 156]. Комісія доручила також академіку О. Корчаку-Чепурківському і професору В.Я. Підгаєцькому з приводу кандидатури М.А. Кудрицького провести переговори із заступником Наркома охорони здоров'я Нагорним. У зв'язку з цим Нагорний заявив, що

участь М. Кудрицького, як єдиного в Києві науковця з проблем шкільної гігієни, в Інституті бажана, але директором даної установи має бути комуніст, а посада його заступника штатним розкладом непередбачена. Проте пообіцяв, коли буде призначено нового директора, то якусь посаду в Інституті знайдуть і М.А. Кудрицькому. Ця справа завершилася позитивно лише 1 січня 1929 р. М.А. Кудрицький узяв участь в оголошеному НКОЗ УСРР конкурсі й одержав посаду завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем шкільної гігієни Інституту охорони здоров'я дітей і підлітків, де він розгорнув свою науково-дослідницьку роботу [16].

Працюючи одночасно як науковий співробітник кафедри народного здоров'я ВУАН, ученого 22 березня 1929 р. на загальних зборах Медичної секції академії обрано до ревізійної комісії (головою секції тоді став академік Д.К. Заболотний) [5, с.79; 16].

У тому ж 1929 р. М.А. Кудрицький вирішив залишити посаду старшого асистента кафедри професійної гігієни Київського медичного інституту та перейти на роботу в інший вуз, де його пообіцяли обрати професором. Таке рішення він прийняв лише після того, коли стало зрозумілим, що в найближчі роки кафедра шкільної гігієни, яку намагалися організувати академік О.В. Корчак-Чепурківський і професор В.Я. Підгаєцький при Київському медінституті і яку б він міг очолити, відкрита не буде. Слід згадати, що самостійна кафедра гігієни дітей та підлітків у складі санітарно-гігієнічного факультету Київського медичного інституту була створена лише у 1935 р. [11, с. 79].

У 1920/21 навчальному році основним місцем роботи М.А. Кудрицького був Київський медичний інститут. У стінах цього закладу він обіймав посади: ординатора та молодшого асистента кафедри спеціальної патології та терапії (1920-1923 рр.), старшого асистента кафедри професійної гігієни (1923 -1928 р).

Анкетні дані М.А. Кудрицького свідчать, що впродовж 1920-1923 рр. він викладав у Київському педагогічному технікумі імені Грінченка, де в різний час організаторами і діячами цього навчального закладу були відомі українські педагоги Дога, Іваниця, Шило. Викладання тут проводилося лише українською мовою.

У жовтні 1923 р. ученого обрано на посаду старшого асистента першої в колишньому Радянському Союзі кафедри професійної гігієни [11, с. 76]. На той час кафедра за складом була малочисельною. Окрім М.А. Кудрицького туди входили два асистенти – лікар В.О. Лебедєв і хімік Лазаркевич, а також лаборант – лікар С. Драпалюк. З 1925 р. до роботи в науковій лабораторії кафедри долучилися три аспіранти: лікарі Вігте, Гельфонд та Паламарчук, які займалися не лише науковими дослідженнями, а й готували лабораторні заняття і проводили семінарські та підготовчі курси [16].

Працюючи старшим асистентом кафедри професійної гігієни, М.А. Кудрицький читав не лише лекційний курс з основ професійної гігієни, а й проводив семінарські та лабораторні заняття зі студентами. Це обумовлювалось, насамперед, тим, що силами одних лише молодших асистентів та аспірантів неможливо було на належному теоретичному рівні забезпечувати навчальний процес при великій кількості семінарських груп. Фактичні дані свідчать, що через кафедру зі штатом від 5 до 8 осіб (разом з аспірантами в 1923-1929 рр.) проходила велика кількість студентів 4-5-х курсів: за роками відповідно 780, 610, 560, 380, 250 [16; 14].

Водночас з постійною роботою в КМІ М.А. Кудрицький працював за сумісництвом в Київському кооперативному інституті (1925-1926 рр.), на курсах при Київському науково-дослідному інституті удосконалення лікарів, санітарних лікарів при Київському інституті народної освіти (1926-1928 рр.), художньому інституті (1928-1929 рр.) [15, арк. 1; 6, арк. 48, 61, 70; 7, арк. 120]. У цих навчальних закладах він викладав курси соціальної гігієни виховання, основ професійної та шкільної гігієни. Для проведення лабораторних практикумів на курсах вдосконалення санітарних лікарів він разом з іншими співробітниками кафедри професійної гігієни Київського медичного інституту організував при гігієнічній лабораторії хімічний, фізіологічний та антропометричний відділи, а також кабінет професійних хвороб і профвідділ. Однак через брак коштів і кадрів вищої кваліфікації це питання так і залишилось не вирішеним [16; 11, с. 79].

15 березня 1929 р. органами ДПУ УСРР М.А. Кудрицького було заарештовано. Для вченого-гігієніста арешт виявився несподіванкою. У своїх свідченнях він про це писав: «Я особисто... зовсім не сподівався свого ув'язнення; тим більше, що Підгаєцький, з яким у мене було найбільше спільного в громадсько-політичній роботі не був (ще не був – Авт.) ув'язнений» [6, арк. 121].

Слід підкреслити, що ДПУ і його підрозділи на місцях звертали увагу на інтелігенцію, насамперед стару дореволюційну, яка, на думку представників каральних органів, була потенційно небезпечною для радянської влади. Тому ще задовго до судового процесу «СВУ» на всіх колишніх учасників національно-визвольних змагань була зібрана детальна інформація, в тому числі на лікарів, особливо тих, які брали активну участь у розбудові національної системи охорони здоров'я, серед яких був і М.А. Кудрицький [16].

У 1969 р. Верховним судом УРСР М.А.Кудрицького було реабілітовано, але у зв'язку з репресіями вченому не вдалося до кінця реалізувати свої наукові плани.

Таким чином, науково-дослідна робота М.А. Кудрицького в 20-х рр. ХХ ст. в академічних установах характеризувалася впровадженням нового напрямку в гігієнічній науці – шкільної гігієни. Його наукова спадщина свідчить про те, що в цій галузі М.А. Кудрицький був один із перших українських учених-гігієністів, піонером у дослідженні такої проблеми шкільної гігієни, як відповідність хронологічного віку київських школярів стану їхнього фізичного та психічного розвитку, а також впливу на психофізіологічний розвиток дітей занять фізичною культурою, передбачених шкільною навчальною програмою. Начальний посібник М.А. Кудрицького «Здорове й хворе людське тіло» був першою спробою у створенні вітчизняного підручника зі шкільної гігієни, який користувався упродовж кількох років популярністю, як серед науковців, так і учнівської та студентської молоді.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. М. Дмитро Дорошенко : «перший» чи «другий» в українській історіографії першої половини ХХ ст.? Досвід вивчення інтелектуальної біографії історика / В. М. Андреев // УІЖ. – 2007. – № 4. – С. 102–122.
2. Васильев К. К. Формирование и развитие Одесского научно- медицинского центра и его роль в создании отечественной эпидемиологии и микробиологии: дис. на соиск. учен. степени д-ра мед. наук / К. К. Васильев. – Тернополь, 1993. – 450 с.
3. Владимирский-Буданов М. Ф. История императорского университета св. Владимира / М. Ф. Владимирский-Буданов. – К., 1884.
4. Высокович В. К. О причинах возникновения и развития холерной эпидемии в Киеве в 1907 г. / В. К. Высокович // Труды О-ва киевских врачей. – К., 1908. – Т. 9, вип. 2. – С. 7.
5. Ганіткевич Я. Микола Кудрицький – український науковець-гігієніст і педагог / Я. Ганіткевич // Українські лікарі – вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи : біографічні нариси та бібліографія. – Львів, 2002. – С. 77–81.
6. ДГА СБУ, Т. 122, арк. 37, 41, 46, 47, 48, 61, 62, 70, 73, 83, 85, 87, 118, 141, 142, 139, 167, 184, 189.
7. ДГА СБУ, ф. 6, спр. 67098 ФП. «СВУ», Т. 123, арк. 1, 86, 119–120.
8. Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1926 рік. – К., 1927. – С. 113–114.
9. Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1927 рік. – К. Друкарня ВУАН, 1928. – 130 с.
10. Іститут рукописів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ф. 1. Літературні матеріали. ХІІ-ХХ ст., спр. 26579, 9 арк.
11. Кундієв Ю. І. Володимир Підгаєцький : повернення із забуття. 1889–1937 / Ю. І. Кундієв, О. П. Яворовський, І. М. Трахтенберг, І. М. Сахарчук. – Житомир : Полісся, 2008. – 324 с.

12. Москаленко В. Ф. Таврований епохою / В. Ф. Москаленко, В. П. Ляхоцький // Науковий вісник Нац. мед. ун-ту імені О. О. Богомольця. – 2006. – № 1. – С. 178–179.
13. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.) / За ред. Ю. Ю. Курносова : у 3 кн. – К., 1994. – Кн. 1. – С. 47, 85.
14. Підгаєцький В. Я. З життя Київського медичного інституту. Робота кафедри професійної гігієни Київського медичного інституту за 1923-1929 рр. / В. Я. Підгаєцький // Укр. мед. вісті. – 1929. – № 1-6. – С. 183-187.
15. ЦДАВО, ф. 166., оп. 12, спр. 3958, 4 арк.
16. Яворовський О. П. Микола Кудрицький. Лікар. Педагог. Вчений / О. П. Яворовський, І. М. Сахарчук. – Черкаси : ТОВ «Маклаут», 2009. – 156 с.

REFERENCES

1. Andreev V.M. Dmitro Doroshenko: «pershiy» chi «drugiy» v ukrayinskiy istoriografii pershoyi polovini XX st.? Dosvid vivchennya intelektualnoyi biografiyi istorika / V.M. Andreev // UIZh. – 2007. – № 4. – S. 102–122.
2. Vasilev K.K. Formirovanie i razvitie Odesskogo nauchno-meditsinskogo tsentra i ego rol v sozdanii otechestvennoy epidemiologii i mikrobiologii: dis. na soisk. uchen. stepeni d-ra med. nauk / K.K. Vasilev. – Ternopol, 1993. – 450 s.
3. Vladimirskiy-Budanov M.F. Istoriya imperatorskogo universiteta sv. Vladimira / M.F. Vladimirskiy-Budanov. – K., 1884.
4. Vysokovich V.K. O prichinah vznikoveniya i razvitiya holernoy epidemii v Kieve v 1907 g. / V.K. Vysokovich // Trudy O-va kievskih vrachey. – K., 1908. – T. 9. – Vip. 2. – S. 7.
5. Ganitkevich Ya. Mikola Kudritskiy – ukrayinskiy naukovets-gigienist i pedagog / Ya. Ganitkevich // Ukrayinski likari – vcheni pershoyi polovini XX stolittya ta yihni naukovi shkoli: biografichni narisi ta bibliografiya. – Lviv, 2002. – S. 77–81.
6. DGA SBU, T. 122, ark. 37, 41, 46, 47, 48, 61, 62, 70, 73, 83, 85, 87, 118, 141, 142, 139, 167, 184, 189.
7. DGA SBU, f. 6, spr. 67098 FP. «SVU», T. 123, ark. 1, 86, 119-120.
8. Zvidomlennya Ukrayinskoyi Akademiyi nauk u Kievi za 1926 rik. – K., 1927. – S. 113–114.
9. Zvidomlennya Ukrayinskoyi Akademiyi nauk u Kievi za 1927 rik. – K.: Drukarnya VUAN, 1928. – 130 s.
10. Istitut rukopisiv Natsionalnoyi biblioteki Ukrayini imeni V.I. Vernadskogo, f. 1. Literaturni materialy. III-IIH st., spr. 26579, 9 ark.
11. Kundiev Yu.I. Volodimir Pidgaetskiy: povernennya iz zabuttya. 1889 –1937 / Yu.I. Kundiev, O.P. Yavorovskiy, I.M. Trahtenberg, I.M. Saharchuk. – Zhitomir: Polissya, 2008. – 324 s.
12. Moskalenko V.F. Tavrovaniy epohoyu / V.F. Moskalenko, V.P. Lyahotskiy // Naukoviy visnik Nats. med. un-tu imeni O.O. Bogomoltsya. – 2006. – № 1. – S. 178–179.
13. Narisi istoriyi ukrayinskoyi inteligentsiyi (persha polovina XX st.) / Za red. Yu. Yu. Kurnosova: u 3 kn. – K., 1994. – Kn. 1. – S. 47, 85.
14. Pidgaetskiy V.Ya. Z zhittya Kiyivskogo medichnogo institutu. Robota kafedri profesiynoyi gigiyeni Kiyivskogo medichnogo institutu za 1923-1929 pp. / V.Ya. Pidgaetskiy // Ukr. med. visti. – 1929. – № 1-6. – S. 183-187.
15. TsDAVO, f. 166., op. 12, spr. 3958, 4 ark.
16. Yavorovskiy O.P. Mikola Kudritskiy. Likar. Pedagog. Vcheniy / O.P. Yavorovskiy, I.M. Saharchuk. – Cherkasi: TOV «Maklout», 2009. – 156 s.

Коцур Н. Приоритетные научные направления М.А. Кудрицкого в области школьной гигиены и физического воспитания (1919 -1929 гг.).

В статье проанализированы основные достижения профессора М.А. Кудрицкого в области школьной гигиены и физического воспитания; раскрыта его деятельность в научных обществах и Всероссийской союзе врачей. Установлено, что в начале 20-х гг. М.А. Кудрицкий работал внештатным научным сотрудником в Институте физической культуры и медицинской секции ВУАН. Основным местом работы ученого был Киевский медицинский институт, где он занимал должность старшего ассистента кафедры профессиональной гигиены. По совместительству занимался педагогической деятельностью в ряде педагогических и медицинских высших учебных заведений г. Киева, где преподавал курсы социальной гигиены воспитания, основ профессиональной и школьной гигиены. Ученый проводил исследования среди киевских школьников относительно соответствия их хронологического возраста состоянию их физического и психического развития и влияния на психофизическое развитие детей занятий физической культурой. Результаты исследований опубликованы в ряде работ М.А. Кудрицкого.

Ключевые слова: М.А. Кудрицкий, школьная гигиена, физическое воспитание, физическое развитие, медицинская секция, ВУАН.

Kotsur N. Preferential scientific approaches by M.A. Kudrytskyi in the sphere of school hygiene and physical training (1919-1929).

This article deals with the scientific contribution by professor M.A. Kudrytskyi in the sphere of school hygiene and physical training. We have investigated his professional role in the scientific communities and All-Russian Doctors Union. In the beginning of 1920s M.A. Kudrytskyi was a part-time scientist in The Institute of Physical Training and in medical department of All-Ukrainian Academy of Science. The main place of work for M. Kudrytskyi was Kyiv Medical Institute, where he took a post of senior assistant of hygiene science department. Also he was a teacher in pedagogical and medical universities of Kyiv, where he taught the courses of the social hygiene, principles of professional and school hygiene. The scientist researched the correspondence between pupils' chronological age and the influence of physical training on the physical and psychological condition of school children. All results are published in his articles.

Keywords: M.A. Kudrytskyi, school hygiene, physical training, physical development, medical department, All-Ukrainian Academy of Science.

Одержано 18.02.2014.